

Kaj lahko povezovanje staršev prinese slovenskemu šolstvu

Anton Meden

Uvod

Starši imamo po naravnem pravu pravico in dolžnost vzgajati in izobraževati svoje otroke. V sodobnih družbah sta vzgoja in izobraževanje v veliki meri institucionalizirana. Ne izvajajo ju več samo starši osebno, ampak posebej v ta namen ustanovljeni vrtci in šole. Kljub temu pravica in dolžnost vzgoje otrok ostaja na starših. Tako je zapisano v številnih mednarodnih dokumentih, s katerimi so usklajene tudi ustave posameznih držav. V 54. členu slovenske ustave tako piše: »Starši imajo pravico in dolžnost vzdrževati, izobraževati in vzgajati svoje otroke.« Obstoje in delovanje vzgojno-izobraževalnih institucij kot izvajalk velikega dela vzgoje in izobraževanja staršem ne odvzame pravice in jih ne odveže dolžnosti vzgoje in izobraževanja njihovih otrok. Ta odnos izvajalca na eni in nosilca pravice in odgovornosti na drugi strani že sam po sebi zahteva, da ima nosilec odgovornosti (starši kot »uporabniki«) zagotovljen določen vpliv (pristojnosti) na delo izvajalca »storitve« (vzgojno-izobraževalne institucije), saj mu je sicer kršena pravica oziroma mu ni mogoče naložiti odgovornosti.

Vpliv staršev na delo vrtca in šole je možen na več ravneh: individualni, oddelčni, šolski, občinski oz. regionalni in državni, v času naddržavnih povezav, kot je na primer EU, pa tudi na mednarodni ravni takih povezav. Razen individualne ravni, ki pomeni pristojnosti starša v odnosu do vrtca ali šole v zadevah, ki se tičejo zgolj njegovega otroka, je na vseh ravneh potrebna določena organiziranost staršev. V Sloveniji šolska zakonodaja dokaj natančno določa organiziranost in pristojnosti staršev do ravni zavoda. 66. člen Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOŠVI) tako določa, da ima vsak zavod svet staršev, določena je njegova sestava, navedene so tudi njegove naloge, ki so pretežno posvetovalne narave. Podobno natančno sta v zakonodaji določena sestava in naloge sveta šole, kjer imajo starši tri od enajstih predstavnikov in s tem zagotovljen tudi določen upravljavski vpliv. Glede povezovanja staršev na višjih ravneh (regionalni, nacionalni) je trenutno v ZOŠVI zapisana le zelo splošna diktacija, ki tako povezovanje predvideva, ni pa zavezujoča, kar pomeni, da

ima povezovanje svetov staršev temelj v šolski zakonodaji, je pa prostovoljno.

Zgodovina povezovanja staršev v neodvisni Sloveniji je kratka – prvo združenje, širše od sveta staršev posamezne šole, je nastalo pred manj kot desetimi leti. Kljub temu se je v tem času zgodilo precej stvari, ki so pomembno vplivale na sedanje stanje in začrtale tudi pot v bližnjo prihodnost starševskega povezovanja. Zato bom prvi del prispevka posvetil kratkemu pregledu preteklih dogodkov na tem področju. Drugi del je namenjen primerjavi povezovanja staršev v nekaterih evropskih državah z razmerami pri nas, saj smo slovenski starši že od zgodnjih začetkov lastnega organiziranja črpali navdih in ideje tudi iz zgledov organiziranosti in vpliva staršev v šolskih sistemih evropskih držav. Tretji del, ki vsebinsko izhaja iz prvih dveh, pa je namenjen predvsem vprašanju, kakšne pozitivne učinke na slovensko šolstvo lahko ima povezovanje in delovanje staršev na višjih ravneh organiziranosti. Tisti, ki na teh ravneh delujemo, vidimo veliko takih učinkov, je pa res, da za njihovo doseganje samo starši nismo dovolj. Največje pozitivne premike lahko dosegamo le skupaj v dialogu in sodelovanju z drugimi deležniki v šolskem prostoru. Med zelo pomembnimi v tej skupini ste tudi pretežni bralci revije Vodenje v vzgoji in izobraževanju, zato upam, da bo predstavitev namenov in ciljev povezovanja staršev v tem prispevku mogoče malce pripomogla tudi k lažjemu vključevanju starševskih združenj v partnersko-dialoški krog aktivnih deležnikov slovenskega šolskega prostora.

Kratek pregled povezovanja staršev v samostojni Sloveniji

Po osamosvojitvi Slovenije se počasi demokratizira in pluralizira tudi šolski prostor. Različni deležniki, med njimi tudi starši, smo že v devetdesetih letih prejšnjega stoletja začeli javno izražati svoje poglede, kritike in predloge. V začetku še neorganizirano, kot posamezniki ali manjše neformalne skupine, potem pa so se te skupine začele organizirati kot klubi, društva, civilne iniciative. Tako je v tistem času nekaj let deloval Klub staršev za boljšo šolo. Članstvo je bilo individualno, delovanje pa je obsegalo predvsem javno oglašanje v medijih, opozarjanje na napake šolskega sistema in predlaganje rešitev. Na podoben način je v prvem desetletju novega tisočletja nekaj let deloval Odbor za starše v okviru društva Pobuda za šolo po meri človeka. V zadnjem času preko medijev in javnih tribun deluje tudi civilna iniciativa Kakšno šolo hočemo, kjer sicer v ospredju niso starši, so pa pri delovanju udeleženi.

Starše je nameravalo povezovati pred leti ustanovljeno društvo Zveza staršev Slovenije, ki pa ni nikoli zaživel.

Skupna značilnost naštetih primerov in podobnih združenj je organiziranost v obliki društva ali civilne iniciative. Gre za manjšo skupino posameznikov s podobnimi pogledi, ki okvir za svojo organiziranost najdejo v obstoječi zakonodaji. Članstvo je individualno, delovanje pa je lahko dokaj fleksibilno in dinamično, saj so odzivi maloštevilnega članstva praviloma homogeni in brez težav in hitro zavzemajo stališča do aktualnih dogodkov. Temeljno vprašanje takega načina organiziranosti je reprezentativnost, ki je pri tovrstnih organizacijah praviloma majhna. S tem je povezan tudi vpliv, ki ga lahko taka združenja v šolskem prostoru dosežejo. Brez dvoma lahko majhna, dobro organizirana skupina somišljenikov s tehtnimi argumenti in odločnim nastopom doseže prepoznavno mesto in si pridobi ugled tehtnega in upoštevanega sogovornika oblasti (v tem primeru šolski) in drugim deležnikom v sistemu, ne more pa računati na reprezentativnost večinskega dela določene skupine (na primer staršev ali učiteljev).

Vzporedno s prej naštetimi združenji so pred slabimi desetimi leti začela nastajati tudi združenja na bistveno drugačni osnovi – na povezavi med sveti staršev šol določenega geografskega območja. Najprej so se povezali sveti staršev ljubljanskih osnovnih šol in svoje združenje poimenovali Aktiv svetov staršev ljubljanskih osnovnih šol. Povod za ustanovitev aktiva je bilo razraščanje nasilja v šolah, ki so ga povezani sveti staršev skušali zajezi. Pozneje je aktiv svoje delovanje razširil, ne nazadnje tudi zaradi uvajanja devetletke, ki je prineslo številne težave, pri reševanju katerih so želeli aktivno sodelovati tudi starši. V naslednjih letih sta nastala še dva aktiva svetov staršev (primorski in domžalsko-kamniški). Vsi trije aktivni so imeli svoje predstavnike v Svetu praktikov, ki ga je kot posvetovalni organ za spremembe v šolstvu imenoval takratni minister dr. Milan Zver. Med temi aktivni je takrat že prihajalo do izmenjave stališč in poskusov usklajevanja, potekala pa je tudi živahna razprava o možnih načinih organiziranosti. Preko osebnih stikov s predstavniki starševskih združenj iz evropskih držav in iz različnih virov (na primer študije Eurydice (1997), ki jo povzema in dopolnjuje tudi Zaman (2008) v magistrski nalogi) je bilo zbrano veliko gradiva, kako je to urejeno drugje po Evropi (več o tem je napisano v naslednjem poglavju). Iz teh razprav in primerjav z drugimi evropskimi državami se je jasno izkristalizirala potreba po nadaljnjem povezovanju staršev v Sloveniji, da bi dosegli reprezentativnost na nacionalni ravni. Ena od možnosti take orga-

niziranosti bi bila ustanovitev dovolj velikega števila regionalnih aktivov svetov staršev, ki bi se potem povezali v nacionalno zvezo (Meden 2005). Tak način je »naravna« rast iz obstoječih, v zakonu opredeljenih svetov staršev in zagotavlja veliko reprezentativnost – še sploh, če bi bili tudi naslednji dve ravni (regionalna – aktivni, državna – zveza) opredeljeni v zakonu. Ob tem je tudi očitno, da taka oblika ne negira ali onemogoča tudi drugačnega združevanja staršev (na primer v društva), ki je zaradi večje dinamike celo zaželeno, je pa status nacionalne zveze, ki izraste iz svetov staršev, seveda poseben, sploh če bi bil zapisan v zakonu in bi s tem dobil pečat »sistemskosti«.

Pravni temelj organiziranja nacionalne starševske zveze je bil postavljen leta 2007, ko je Državni zbor na pobudo treh tedaj obstoječih regionalnih aktivov svetov staršev sprejel dopolnilo 66. člena ZO FVI z dvema stavkoma: »Sveti staršev se lahko povežejo v lokalne oziroma regionalne aktivne svetove staršev. Lokalni oziroma regionalni aktivni svetovi staršev lahko ustanovijo nacionalno zvezo aktivov.« Podrobnosti so bile namerno opuščene, da bi lahko aktivni sami našli optimalen način organiziranosti in delovanja. V naslednjih štirih letih je število lokalnih združenj (aktivov svetov staršev) naraslo na 11, vanje so vključeni sveti staršev približno tretjine slovenskih šol. Dosežena reprezentativnost je bila dovolj visoka, da je teh 11 aktivov 8. junija 2011 ustanovilo Zvezo aktivov svetov staršev Slovenije (ZASSS). Ustanovitev so mediji kljub povabilom v večini prezrli, sta pa ZASSS kot legitimnega sogovornika in predstavnika staršev priznala tedanji in sedanji pristojni minister.

Starševske organizacije v Evropi in primerjava z ZASSS

Pregled organiziranosti staršev v Evropi hitro pokaže, da imajo prav vse »stare« članice EU tako ali drugače organizirano vsaj eno nacionalno starševsko organizacijo, ki deluje že več desetletij. V »novih« članicah EU pa so se take organizacije začele graditi v začetku devetdesetih let, ko so se družbe in z njimi šolski sistemi demokratizirali. Slovenija je v tem pogledu podobna drugim tranzicijskim državam.

Zanimivo je, da sta pri nacionalnih združenjih staršev zastopana oba organizacijska tipa – tako organizacijska oblika civilnih društev z individualnim, kolektivnim ali mešanim članstvom kot tudi »predstavniška piramida«, predvidena s kakim sistemskim šolskim zakonom. Številni so tudi primeri, ko obstaja in vzporedno deluje več nacionalnih starševskih združenj, ki so lahko or-

ganizirana na različne načine. V nekaterih primerih se med seboj dopolnjujejo, v drugih pa zastopajo tudi različne interese (v več evropskih državah na primer obstajata katoliška in sekularna starševska zveza, na primer v Franciji, Belgiji, na Nizozemskem, v Španiji, Italiji, na Portugalskem ...).

Praviloma imajo nacionalne starševske organizacije vlogo posvetovalnega telesa za resornega ministra (na primer v Nemčiji, Avstriji, na Švedskem, Norveškem ...), ali pa so predstavniki starševskih organizacij vključeni v taka telesa. V številnih državah je redno srečevanje s predstavniki nacionalnih starševskih organizacij za ministra obvezno. Zanimivi izjemi pri tem sta Finska in Velika Britanija, ki sicer imata več nacionalnih starševskih združenj, vendar je institucionaliziran (zakonsko zagotovljen) vpliv staršev predviden le do ravni posamezne šole. Razlog je v veliki decentraliziranosti šolskega sistema, kjer niti kurikulum ni popolnoma določen na nacionalni ravni, ampak ga lahko na lokalni ravni (kjer starši sodelujejo) bistveno modificirajo.

Za ilustracijo navajam nekaj primerov nacionalnih organizacij, informacije o njihovi organiziranosti sem dobil delno s spleta, delno pa osebno od predstavnikov na srečanjih EPA (European Parents Association).

Danska nacionalna organizacija, ki zastopa večinoma starše (Skole og Samfund – sos), je združenje svetov šol, kar je sorodno in hkrati različno od ZASSS, kjer so člani aktivni, sestavljeni iz svetov staršev. Na Danskem so sveti šol sestavljeni iz 7 predstavnikov staršev, 2 učiteljev in 2 učencev oziroma dijakov. V sos je vključena velika večina (blizu 90 %) svetov šol, financirajo se s članarino, ki jo plačujejo matične šole vključenih svetov šol, za tehnično podporo delovanja pa zaposlujejo okrog 10 polno zaposlenih uslužbencev.

V Avstriji je povezovanje staršev zelo razvito. Prevladuje model organiziranosti z individualnim članstvom, ki pa preko krovnih zvez sega do državne ravni. APA (Austrian Parents Association) na državni ravni zastopa dve taki združenji, Dachverband der Elternvereine an Pflichtschulen in Bundesverband der Elternvereine an mittleren und höheren Schulen Oesterreichs in predstavlja glas preko pol milijona staršev. APA sodeluje z resornim ministrstvom v vseh zadevah, ki se tičejo šol.

Na Hrvaškem je aktivno in prepoznavno društvo Korak po korak, ki je nastalo leta 1996, ukvarja (in tudi financira) se z različnimi projekti (na primer proti nasilju nad otroki). Poleg tega pa deluje še vrsta društev, ki tudi vključujejo starše (vendar ne zgolj

starše) in se poskušajo povezovati v Koordinaciji udruga za djecu Hrvatske, ustanovljeni leta 2004, v kateri lahko prepoznamo zametke organiziranja po avstrijskem modelu.

V Litvi je organiziranje staršev v širšem smislu na začetku. Zbrala se je interesna skupina približno 20 staršev, ki skušajo pri resornem ministru doseči, da bi se z njimi redno sestajal in pri odločitvah upošteval tudi starševsko mnenje.

Nacionalne zveze oziroma reprezentativni predstavniki starševskih združenj so že vrsto let povezani tudi v mednarodne zveze. V Evropi delujejo tri: European Parents Association (EPA), Confédération des organisations familiales de la Communauté européenne (COFACE) in Groupement international des associations de parents de l'Enseignement catholique (OE-GIAPEC).

Najbolj reprezentativna je EPA, ki predstavlja preko 100 milijonov staršev in združuje 46 nacionalnih zvez. Med njimi so tudi po ena madžarska, slovaška, poljska, bolgarska in kar šest španskih, po štiri nizozemske in italijanske, tri nemške itd. Glavni cilji EPA so promocija aktivne sodelležbe staršev v šoli, prispevanje močnega glasu staršev za čim boljše šolo za vse evropske otroke in podpora partnerstva v izobraževanju v celi Evropi preko širjenja dobre prakse in spodbujanjem dialoga evropskih staršev (glej <http://www.epa-parents.eu/home>).

Cilji in priložnosti ZASSS

Iz dokumentov ZASSS na spletni strani <http://www.zasss.si> (Ustanovna listina in Preambula k pravilom delovanja) lahko povzamemo, da zveza vidi svoje delovanje zelo dialoško in želi vzpostaviti partnersko sodelovanje med strokovnimi delavci, predstavniki šolskih oblasti in starši tudi na nacionalni ravni. Cilj takega sodelovanja naj bi bil pozitiven vpliv na kakovost slovenskega šolstva. Ker ZASSS izhaja iz svetov staršev in je zato organizacija z veliko reprezentativnostjo, se opredeljuje kot organizacija staršev brez kakršnih koli drugih skupnih imenovalcev (političnih, verskih itd.): »je prostovoljna, nepoklicna, nevladna, nestrankska, svetovnonazorsko neopredeljena, neodvisna in neprofitna.«

V enem letu delovanja je ZASSS izdala štiri okrožnice, namenjene vsej zainteresirani javnosti (objavljene na spletni strani <http://www.zasss.si>), za začetek šolskega leta je v pripravi peta, ki bo verjetno takrat, ko bo natisnjen ta članek, tudi že objavljena. Dve izmed teh okrožnic sta poročili s posvetovanj ZASSS, ki so redna oblika dela. Prvo je bilo na temo Vloga svetov staršev v našem

šolstvu, drugo pa pod naslovom Pogled staršev na kakovost v šoli. Oba dogodka in dejavnosti, ki so sledile po prvem posvetovanju, ilustrirajo horizontalno delovanje ZASSS. Le-to je usmerjeno predvsem v dvig kompetenc staršev za učinkovito (so)delovanje v šoli. Z izmenjavo izkušenj, dobrih praks in izdelavo priporočil za delo na posameznih šolah se starši, ki so na primer člani ali predstavniki svetov staršev ali svetov šol, usposabljaajo za dobro opravljanje svojih nalog v teh telesih. Učinek horizontalnega delovanja se bo pokazal v daljšem obdobju, ga pa že zaznavamo preko poročil posameznih svetov staršev, oziroma njihovih predstavnikov, da so jim informacije, ki krožijo med člani, prišle prav pri reševanju kakih trdovratnih problemov. Doslej najbolj obsežen in dokumentiran primer je zbiranje in primerjava cen delovnih zvezkov, ki je na številnih šolah privedla do mnogo učinkovitejšega dialoga med učitelji in starši ter posledične racionalizacije nabave delovnih zvezkov brez negativnega vpliva na doseganje učnih ciljev.

ZASSS na spletni strani www.zasss.si redno spremlja aktualno dogajanje v zvezi s šolstvom in se na dogodke tudi odziva. S tem skuša čim bolj učinkovito prenašati informacije v obe smeri – opozoriti starše na načrtovane spremembe v šolstvu in potem prenesti odzive iz svoje baze do sogovornikov na državni ravni. To vertikalno delovanje naj bi bilo uravnoteženo s horizontalnim, pomembno pa se mi zdi poudariti, da sta tako prejšnji kot sedanjí minister ZASSS sprejela kot legitimnega sogovornika in sprejela obvezo, da se s predstavniki zveze dvakrat na leto pogovorita o aktualni temi, ki se jo izbere v dogovoru. Tudi učinke tega vidika delovanja je za zdaj težko oceniti, saj je bilo delovno srečanje z ministrom in njegovo ekipo (na temo kakovosti v šoli) doslej le eno, pogovorov o različnih aktualnih temah pa tudi le nekaj. Zato bo treba prepustiti času, da bo pokazal, koliko upoštevan sogovornik bo ZASSS za šolsko oblast v nekoliko specifičnem slovenskem šolskem polju, kjer na področju šolstva deluje precej legitimnih deležnikov, ki pa so zelo različno močni in profilirani. Vsekakor pa v tem polju manjka učiteljska zbornica kot zastopnik enega najpomembnejših členov dobrega šolskega sistema – to je učitelj kot strokovnjak in praktik.

Na koncu lahko kot odgovor na naslovno vprašanje izrazim svoje osebno prepričanje, da lahko povezovanje staršev slovenskemu šolstvu prinese veliko pozitivnega, tako s horizontalnim delovanjem, povečevanjem kompetenc in v prihodnosti tudi izobraževanjem, kot tudi z vertikalnim prenašanjem informacij in prispevkom k boljšim sistemskim rešitvam. ZASSS je v dobrem letu

delovanja naredila prve korake, ki so bili opaženi, v okoljih, kjer sveti staršev še niso povezani, nastajajo novi aktivni, ki se želijo vključiti v zvezo, kar je spodbuden znak, odprte pa so tudi še vse možnosti drugačnega organiziranja staršev, ki lahko dopolni delovanje ZASSS. Dela je zagotovo dovolj za vse, ki želijo delati, saj mora Slovenija krepko poprijeti, da bo svoj šolski sistem postavila ob bok tistim, v katerih družbi bi se rada videla. Prepričan sem, da pri tem lahko precej pomagajo tudi organizirani starši.

Literatura

- Eurydice. 1997. *The Role of Parents in the Education Systems of the European Union*. Bruselj: Eurydice.
- Meden, A. 2005. »Zveza staršev – pot do partnerstva.« *Vzgoja: revija za učitelje, vzgojitelje in starše* 7 (4): 20–21.
- Ustava Republike Slovenije*. 2012. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- »Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (uradno prečiščeno besedilo)« (ZOFVI-UPB5).
http://zakonodaja.gov.si/rpsi/ro4/predpis_ZAKO5124.html
- Zaman, A. 2008. »Decentralizacija osnovnega šolstva v Sloveniji – vloga starševskih organizacij v slovenskem osnovnošolskem sistemu.« Magistrsko delo, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani.
http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska/pdfs/mag_Zaman-Andrej.PDF
- Dr. Anton Meden je predsednik Zveze aktivov svetov staršev Slovenije. anton.meden@fkkt.uni-lj.si